
Globalno nadmetanje za nadzor nad crnomorsko-kaspijskoj regiji

GORAN ŽANKO*

Sažetak

Dezintegracijom bivšeg Sovjetskog Saveza nastaje vakuum sile u novonastalim južnim državama crnomorsko-kaspijske regije. Dotadašnji ruski monopol na "zadnje nedirnute" energetske potencijale ukidaju međunarodne naftne kompanije pod patronatom Zapada.

Nastojeći osigurati stalni dotok dugoročno predviđene količine energenta, SAD ohrabruju novonastale zemlje euroazijskog Balkana da iziđu iz "ruske sjene" i postanu proizvođači/čuvari naftnih polja i energetskih koridora.

Antiterorističko djelovanje na globalnoj razini, složenost situacije u Iraku i poljuljano povjerenje u Saudijsku Arabiju nakon 11. rujna daje dodatni upliv na jačanje odnosa Washingtona i Moskve. Uspostavljeni energetske E-W postaje istodobno i W-E američki koridor za projekciju diplomatskoga, gospodarskog i u krajnjoj nuždi vojnog instrumenta u središnji prostor euroazijske šahovske ploče. Rezultati "polaganja" ispita Bushove administracije u Iraku i Gruziji odredit će daljnju ulogu SAD-a kao jedine globalne sile ili zemlje globalnog lidera.

Ključne riječi: globalizacija, SAD, energy policy, Globalni Balkan, crnomorsko-kaspijska regija, E-W koridor

*

Mr. sc. Goran Žanko je djelatnik Ministarstva obrane Republike Hrvatske.

Uvod

Sve veća potražnja razvijenih a i zemalja u razvoju za energentima nalaže pristup prema kojem se nacionalna *energy policy* ne može promatrati izdvojeno od *foreign policy* kroz *New Great Game*. Ta sveprisutnija/prepoznatljiva/ nezaobilazna utrka za uspostavu stvarnog nadzora nad poznatim/istraženim, manje poznatim/nedovoljno istraženim područjima s bogatim hidrokarbonatskim resursima i područjima kroz koja prolaze cjevovodi za dotok energenta na svjetsko tržište odvija se pod uplivom kako nacionalnih i koalicijskih policy, tako i jedine globalne sile/lidera SAD-a.

Sjedinjene Američke Države k tome "polazu ispit" pred svjetskom javnošću, na uspostavi stabilnoga sigurnosnog stanja u zemljama južnog kaskaskog energetskeg huba, na temelju naučenih lekcija iz prethodnih djelovanja na Bliskom istoku i sadašnjeg postratnog stanja u Iraku. Dodatnu dimenziju složenosti odnosa, uz održavanje operativno-strategijske prednosti u antiterorističkom ratu daje spoznaja da se starim/poznatim igračima na euroazijskoj šahovskoj ploči u utrci za energente pridružuju novi s golemim potraživanjima.

Globalno nadmetanja za nadzor i transport energenta

Prema svemu sudeći, najmanje jedna/sljedeća generacija američkih građana bit će nositelj globalne sigurnosti. Svoju misiju će ostvarivati kroz zadaće smirivanja i usmjeravanja strana u sukobu na regionalne organizacije za suradnju. Svoju učinkovitost na globalnoj razini postizati će djelovanjem na lokalnoj/regionalnoj razini u zemljama u kojima je evidentno najveća koncentracija energetske resursa, političke nepravde, socijalne oskudice, demografske prenapučenosti, događanja bez nadzora/potencijalnog kriznog žarišta. Regija, nekad nazivana prostor "između Europe i Azije", potom "euroazijski Balkan", godine 2002. dobiva ime "Globali Balkan". Zašto? Prije više stoljeća, pod uplivom raznih imperijalnih osvajača, prostor je bio "na putu svile", nešto između istoka i zapada s brojnim etnolingvističkim skupinama. Potkraj 20. st. prostor dobiva ime "euroazijski Balkan"¹, prepoznatljiv po nastojanju južnih republika bivšeg Sovjetskog Saveza da ostvare/zadrže nacionalnu neovisnost. Djelovale su pod uplivom neriješenih graničnih pitanja, vakuuma sile (bez dominacije jedne uz privlačenje/uplitanje više bližih/

1

Na srednjem prostoru "euroazijskog Balkana", u razdoblju od 1991. do 1996. (u nekim područjima i kasnije) od važnijih područja nestabilnosti mogu se navesti:

– po oružanim sukobima: Trans-Dnjestar, Abhazija, Južna Osetia, Ingušetija, Čečenija, Nagorno-Karabah i južni Tadžikistan

– po tenzijama: područje Gaguz, poluotok Krim, Tatarstan, sjeverni Kazahstan i srednji Kirgistan. SIPRI *Yearbook* 1997, 2001, str. 43-44, 62.

daljnjih sila), brojnih nacionalnih manjina, nazočnosti Rusa (bez nekadašnjih privilegija) i nedostatku spremnosti da međusobne probleme riješe dijalogom.

Najnesigurniji dio "euroazijskog Balkana" može se poistovjetiti s prostora na kojem se dodiruju/preklapaju zapadni, središnji i južni dio euroazijske šahovske ploče². Povuku li se kroz taj prostor crte, dobivaju se dva luka kriza/nestabilnosti, primarno za europski kontinent. Prvi luk (sjever-jug) počinje u sjevernoj Europi, sječe Rusiju i Njemačku te se proteže jugoistokom Europe. Drugi luk (zapad-istok) počinje od sjeverne Afrike, sječe Sredozemno more, proteže se preko Srednjeg istoka te doseže jugozapad Azije. Dok je prvi luk znatnim djelom pod nadzorom euroatlantskih institucija³, drugi nije. Događanja na njemu bez nadzora polučila bi nesagledive posljedice regionalne/globalne razine, poglavito na nedostupnost područja bogatih prirodnim resursima (hidrokarbonatima).

Na temelju izjava predsjednika Busha u razdoblju 1990/1991. mogao se raspoznati slijed dotadašnje strategije pretvaranja nekontroliranih/vanjskih kompanija/država u kontrolirane kroz "doprinos poboljšanju stabilnosti tržišta" na globalnoj razini. Najavio je da iz tadašnjih nemirnih vremena može izrasti jedan novi svjetski poredak, jedna globalna sila koja će kontrolirati/dominirati Srednjim istokom, dominirati arapskom naftom i posredno Japanom i Europom koji o njoj ovise⁴.

Amerika se nakon dezintegracije Sovjetskog Saveza (posredno), te terorističkog napada na Twinse (neposredno) uključila u globalnu bespoštednu utrku za stavljanjem svih bitnijih izvora energenta pod svoj nadzor, kako starih, tako i novootkriveni⁵, izravno ili udruženo sa zemljama "stare/nove Europe", diplomatskim pregovaranjem ili projekcijom gospodarskog i/ili vojnog instrumenta, s obrazloženjem (rat protiv globalnog terorizma) ili bez njega.

2

Euroazija predstavlja šahovsku ploču na kojoj se nastavlja igra za svjetsku dominaciju. Iako se geostrategija - strategijsko upravljanje geopolitičkim interesima - može usporediti sa šahovskom igrom, euroazijska šahovska igra, ovalnog oblika, uključuje više od dva igrača, od kojih svaki raspolaže s različitim količinama moći. Ključni igrači su smješteni na zapadu, istoku, jugu i središnjem dijelu ploče. Zapadna i istočna područja šahovske ploče obuhvaćaju gusto naseljena regije, organizirane u nekoliko moćnih država, na relativno malom prostoru. Zbigniew Brzezinski, *La Grande Scacchiera*, 1998, Milano, str. 49.

3

Predstavlja dio fluidnog procesa uspostavljanja euroatlantsko-azijske sigurnosne zone OSCE-a.

4

Na temelju strateških prosudbi SAD su zaključile da za razliku od njih (2,9 posto svjetske pričuve) Srednji istok i sjevernoafričke zemlje raspolažu sa 68-70 posto svjetske pričuve nafte. Goran Žanko, "Iraqi Freedom - pomorske snage u preventivnim operacijama", *Hrvatski vojnik*, br. 95, svibanj 2003.

5

Najveća nalazišta prirodnih bogatstva u kaspijskoj subregiji su nalaze u teritorijalnim vodama Azerbajdžana (nafta) i zemljama središnje Azije (nafta u Kazahstanu, Turkmenistanu i Uzbekistanu, plin u Turkmenistanu i Uzbekistanu). Nadzor nad ovim resursima i rutama njihovog transporta postala je geopolitička top-tema potkraj hladnog rata. Slično "Velikoj igri" početkom 19. stoljeća. Ariel Cohen, *The "New Game": Pipeline Politics in Euroasia*, Caspian Crossroads Magazine, 1996, //ourworld.compuserve.com/homepages/usazerb/213.htm, 23. svibnja 2004.

Zašto? Zato što tri ključne regije Europa, SAD i Daleki istok pretendiraju na potrošnju 60 posto globalne proizvodnje nafte i plina.

U intervjuu za *The National Interest* godine 2003. Zbigniew Brzezinski je izjavio da "regija posjeduje golemi dio svjetskih pričuva nafte i plina. U prostoru, nazvanom 'Globalni Balkan', nalazi se 68 posto dokazanih svjetskih pričuva nafte i 41 posto dokazanih svjetskih pričuva plina. To iznosi 32 posto proizvodnje nafte i 15 posto proizvodnje plina na globalnoj razini. Prosuduje se da će 2020. područje proizvoditi 42 milijuna bpd (*barrels per day* - barela na dan) nafte, odnosno 39 posto od globalne proizvodnje..."⁶.

Kaspijska subregija - sigurnosno stanje

Prije razmatranja sigurnosnog stanja u slabim/ranjivim zemljama regije potrebno je pojasniti pojmove *threats* (prijetnje, potencijalne opasnosti) i *vulnerabilities* (ranjivosti, osjetljivosti). Dok složenost etničkog mozaika ne predstavlja prijetnju već osjetljivost, ranjivost predstavlja "slabe države" koje nisu u stanju prikupiti direktni porez, što podrazumijeva da u njima nema učinkovite lokalne vlasti, policije i sudova. Sukladno navedenom, države kaspijske subregije su vrlo slabe. Po pravilu, "slabe zemlje" nisu uzročnici/prijetnja za izbijanje konflikta/rata. To su neki drugi čimbenici koji u danim odnosima koriste njihovu ranjivost. Dok su države nerazvijene demokracije Gruzija, Armenija, Azerbejđan, Tađikistan i Kirgistan, diktatura čini slabim Kazahstan, Uzbekistan i Turkmenistan.

U otvorenim izvorima islam se prečesto označava prijetnjom za regiju. No, islam je *cultural disposition*, ne prijetnja. Znači, na temelju određenih pokazatelja, može se pridodati atribut "osjetljiv", ali ne i prijetnja za regiju. U slučaju da se lokalni/regionalni/globalni subjekti prema njemu odnose s brutalnošću, polučit će radikalizam koji će zasigurno predstavljati prijetnju (islamski fundamentalizam). Mogu li se pojmovi *threats/vulnerabilities* uporabiti kad se raščlanjuje odnos država – energenti? Da. Dok zemlja (A) koja nema potrebnu količinu energenta za svoj opstanak/projektirani razvoj, postaje "osjetljiva", zemlja (B) koja joj "povremeno prekida"/onemogućava redovitu opskrbu za nju (A) predstavlja "prijetnju".

Unatoč spoznaji da kroz zadnja desetljeća nisu imali jednak intenzitet, razvidni izvori nestabilnosti su: nedovoljna samostalnost/unutarnja stabilnost novonastalih država u Crnomorsko-kaspijskoj regiji i Srednjoj Aziji, transformacija i ravnoteža vojnog instrumenta, vježbe pomorskih snaga zemalja PFP-a početkom devedesetih, te širenje NATO-a na istok, nepostojanje sustava CBM-s (*Confidence-building measures* – mjere za izgradnju/jaćanje povjerenja), uspostavljanje civilnog/demokratskog nadzora nad oružanim

6

Nikolas K. Gvosdev, "At the Intersection of Energy and Foreign policies", *The National Interest, Special Energy Supplement*, Volume 2, Issue 49, 2003.

snagama u novoosnovanim državama, uplitanje Rusije u interne odnose novonastalih država kao potpora pro-ruskim političkim strukturama, proizvodnja/dopremanje energenata (plin, nafta) iz regije prema zapadu, istoku i jugu, međunarodni terorizam, etničko-religijski konflikti, razgraničenja EEZ (*Exclusive Economic Zones*) na Crnom moru i Kaspijskom jezeru, nehomogeni gospodarski sustavi i golemi ekološki problemi, organizirani kriminal umrežen na nacionalnoj/regionalnoj/globalnoj razini, korupcija državnih struktura novonastalih država i islamski fundamentalizam.

Navedena šarolikost, uz borbu protiv terorizma na globalnoj razini, može se podijeliti u dvije subregije, kaspijsku (dominiraju krizni momenti s globalnim igračima/posljedicama – energenti...) i crnomorsku (dominiraju krizni momenti s lokalnim/regionalnim – dioba/upliv pomorske moći, razgraničenja, tjesnaci, ekološki problemi...). Događanja u crnomorskoj subregiji imaju upliv na kaspijsku u manjem intenzitetu od događanja u kaspijskoj subregiji čiji intenzitet/složenost/dalekosežnost izazivaju učinak "plimnog vala" na crnomorsku subregiju, i Zapad. Širenjem NATO saveza na crnomorske zemlje ("stara" Turska i "nove" Bugarska i Rumunjska⁷), te njihovom daljnjom integracijom u euroatlantske asocijacije, stvara se povoljna klima za jačanje stabilnosti i uzajamnog povjerenja.

Unutarnji čimbenici stabilnosti/nestabilnosti

Zemlje unutar regije se po svojoj geografskoj poziciji i važnosti na euroazijskom energetskom koridoru, mogu svrstati na srednjoazijske/kaspijske (Kazahstan i Turkmenistan), "hub" (Azerbejdžan, Gruzija i Armenija) i kaspijskog koridora sjever – jug (Rusija i Iran).

Kazahstan su mnogi nakon osamostaljenja nazvali "nova Saudijska Arabija". No, unatoč njegovim bogatstvima, na njegov buduću gospodarski razvoj, političku stabilnost i regionalnu sigurnost negativni upliv daje gramzivi autokratski režim, golema korupcija na svim razinama, takse neprihvatljive za strana ulaganja i "odsutnost zakona"⁸.

Rusija je određivala kvote za transport energenta kroz nacionalne cjevovode (TRANSNEFT) dovodeći Kazahstan u ovisnički odnos. Unatoč ruskom povećanju kvote tijekom 1996, pri ugovaranju izvoza plina kazahstanska "administracija" je dala prednost belgijskoj tvrtki Tractebel, te time zorno prikazala svoju odlučnost u razbijanju ruskog monopola u tranzitu njezinih energenta. U području Kashagana otkrivena su nova, bogata nalazišta nafte čija

7

Vidjeti više: Goran Žanko, "Rumunjska na putu u euroatlantske integracije", *Hrvatski vojnik*, br. 97/98 i 99, 2003.

8

David McKeeby, "Crude business: Corruption and Caspian Oil", CSIS, *Caspian Energy Update*, 31. kolovoza 2000.

bi iskorištavanja počela 2005. Po dosadašnjim pokazateljima to je najveće novo nalazište nafte nakon otkrića u Sjevernom moru.

Turkmenistan se nakon neuspjelog projektiranja/izgradnje podvodnih cjevovoda do Azerbajđana s vizijom isporuke plina, preko Gruzije i Turske, na svjetsko tržište, tijekom 2002, povećavši izvoz sa 10 na 20 bcm nastavio tranzit energenta ruskim plinovodom (GAZPROM).

Azerbajđan predstavlja poželjnog/nezaobilaznog suigrača za mnoga svjetska središta moći zahvaljujući svojem smještaju na est-west koridoru, golemim potencijalu hidrokarbonata, te činjenicom da ne pripada ni zemljama Srednjeg istoka niti zemljama OPEC-a. Daljnji razvoj igre od velike je važnosti i za Azerbajđan, kroz upliv na njegov politički, ekonomski i komercijalni razvoj, a i za stabilnost/razvoj suvremenih međunarodnih i geopolitičkih odnosa.

Jasno izražena potpora antiterorističkoj koaliciji protiv globalnog terorizma potaknula je predsjednika SAD-a Busha da u siječnju 2002. ukine Sankciju 907 prema političkom establishmentu Azerbajđana iz 1992. Ukidanjem sankcije otvoreni su novi kanali bilateralne suradnje na područjima gospodarske reforme, jačanje zakona/pravne države, transformacije oružanih snaga, sigurnosti granica i razvoja ruralnih područja.

Azerbajđan nastoji razvojem/iskorištavanjem energetske potencijala⁹ osigurati novu poziciju u budućim geopolitičkim turbulencijama na posthladnoratovskim prostorima Kavkaza. Prema azerbajdžanskom veleposlaniku u Sjedinjenim Državama, Hafiz Pashayevu, novo razdoblje za zemlju je otpočelo 1994. potpisivanjem "Ugovora stoljeća" s deset naftnih kompanija iz osam zemalja¹⁰. Od iznimne važnosti za regionalni razvoj je izgradnja BTC (Baku-Tbilisi-Ceyhan) naftovoda. Azerbajdžan je zanemario studiju US Trade and Development Agency o "Balkanskoj ruti" (zaobilaznje Bospora) kao alternativu BTC-u. Nakon pronalaska novih nalazišta plina u Shakh-Denizu (središnji dio Kasopijskog jezera) od konzorcija BP-Amoco (procijenjena na 700 milijardi prostornih metara) osigurana je dostava plina Turskoj za iduća desetljeća i dogovorena izgradnja plinovoda trasom BTC-a početkom 2003.

Usprkos makroekonomskim pokazateljima uspješnosti početnih napora u provođenju ekonomske reforme u zemlji, i dalje je otežano tržišno gospodarstvo. Razlozi se mogu prepoznati u složenosti carinske procedure, slaboj sudskoj vlasti, monopolističkom reguliranju tržišta i korupciji. Uz goleme iz-

9

Prema prosudbi, energetske pričuve u Kaspijskoj regiji su istoznačne s pričuvama u Sjevernom moru. Navedeno se potvrđuje i prisutnošću svih svjetskih tvrtki koje se bave istraživanjem, vadenjem, transportom i prerađivanjem nafte/plina. Prema zadnjim pokazateljima, azerbajdžanska Vlada je sukladno svojoj *energy policy* sklopila 21 PSAs (*Production Sharing Agreements*), od koji su tri ugovora naknadno raskinuta. Prvi ugovor je sklopljen 1994. s AIOC-om zbog iskorištavanja priobalnih naftnih polja ACG (Azeri-Chirag-Guneshili). Po završenom razvoju ACG, tijekom 2004, očekuje se dostizanje proizvodnje od 350 tisuća bpd iznad dosadašnje razine od 120 tisuća bpd.

10

Hafiz Pashayev, *Shaping Azerbaijan's Geopolitical Future*, //csis.org/turkey/event990719.htm, od 07. svibnja 2004.

ravne investicije¹¹ u naftni sektor (kičma gospodarstva - pozitivni pokazatelji), sve je izraženija potreba za usmjeravanjem investicija u ne-energetske sektore (ponajprije poljoprivredu) i infrastrukturu kako bi se povećala zaposlenost i osigurao boljitak života za građanstvo. Dok izgradnju transportnog koridora (željeznički i cestovni promet) provodi u suradnji s EU kroz program TRACECA (*Transport Corridor Europe Caucasus Asia*)¹², poboljšavanje sustava za navodnjavane (pokriva 60 posto obradivih površina) kreditira WB (siječanj 2003) sa 35 milijuna dolara.

Predviđa se da će Azerbajdžan do razdoblja 2007/2008. osigurati godišnji izvoz od dvadeset milijuna prostornih metara plina. Sadašnji status, proizvodnja i transport/tranzit (plin iz Turkmenistana) energenta, uz rast cijena energentima, zasigurno će pomoći razvoju i većoj aktivnosti u međunarodnim odnosima.

Gruzija od 1994. pridržavanjem preporučene makroekonomske politike od WB i IMF-a, te učinkovitim poslovanju u sektorima komunikacija, transporta i financija, ostvaren je rast GDP-a od minus 11,4 (1994.) na 10,8 posto (1997.). Prema podacima UNDP (*The United Nations Development Programme*), oko 70 posto gospodarstva je činilo "sivu ekonomiju". Liberalizacija cijena 1996. i nedostatak energenta, uz navedeno, za posljedicu su imali početak fiskalne krize 1998. (smanjenje proračuna za četvrtinu). Kriza je uzrokovala pad proizvodnje, rast nezaposlenosti, te rast *self-employed* radnika (oko 78 posto pronašlo alternativni izlaz u poljoprivrednoj djelatnosti obiteljskog tipa). Socijalna nestabilnost se povećavala zbog: nazočnosti oko 260 tisuća prognanika iz Abhazije i južne Osetije s malim izgledima za povratak, traffickinga (trgovine ljudima), korupcije, niskih mirovina.

Geostrateškim položaj Gruzije na raskrižju *Silk Road*, između Europe i Srednje Azije, između Crnog mora (oko 300 km obalne crte) i Kaspijskog jezera, između regije bogate energentima i regije sa sve izraženijim/nezane-marivim potrebama za energentima, između Rusije i Turske, na granici regije stabilnosti i nestabilnosti, daje prednost stranim investicijama, te izgradnji cjevovoda za protok energenta iz nekadašnjeg "ruskog jezera" prema otvorenom/zahtjevnom svjetskom tržištu.

Nakon izjava američke Vlade (1995.) o preferiranju "turske rute" za transport energenta iz kaspijske regije, te naglašene bojazni Turske za ekološku sigurnost "turskih tjesnaca", Gruzija dobiva ponude od Rumunjske i Ukrajine za daljnji transport nafte i plina prema zemljama središnje Europe. Uz izravne investicije izvana i tehničku pomoć, GIOC (*Georgian International Oil*

11

Prema Državnom zavodu Azerbajdana za statistiku, FDI (*Foreign Direct Investment*) za 2002. su iznosila više od 2 milijarde dolara. Od toga 1,7 milijardi je investirano u nacionalni energetske sektor. U ne-energetski sektor (uključeno BTC) izraženo u milijunima dolara investirali su: Velika Britanija 108,1, Turska 55,6, SAD 41,4, Norveška 31,6, Francuska 25,7, Japan 23,7, Iran 2,7, Njemačka 1,7 Rusija 0,7 i ostali 27,7. *Country Commercial Guide Azerbaijan 2004*, U.S.DoCTIC, 2004.

12

Ulaganja u TRACECA-u ne obuhvaćaju/predviđaju modernizaciju transportnog koridora sjever (Rusija)-jug (Iran).

Company) je u suradnji s AIOC-om (*Azerbaijan International Operational Company*) u travnju 1999. uspješno projektirao/izgradio naftovod Baku-Supsa limitiranog kapaciteta 105.000 barela dnevno, te naftni terminal u Supsi. Za sada se transportira samo nafta iz nacionalnih naftnih polja Azeri, Chirag i Gunsheli.

Promjena situacije na međunarodnoj sceni uzrokovana ratom i poratnoj situaciji u Iraku, te približavanje SAD-a i Rusije, polučila je za Gruziju zaokret u bilateralnim odnosima s Rusijom. Prema izjavi predsjednika Shevardnadzea (29. srpnja 2003.), "zemlja nema drugog opskrbljivača plinom, do Rusije, jer ni Turska ni Armenija nemaju pričuve plina koje bi bile dovoljne za pokrivanje azerbajdžanskih potreba, a Kazahstan je predaleko..."¹³. S Rusijom je potpisan ugovor o isporuci plina na dvadesetpetogodišnje razdoblje.

Prema preliminarnim prosudbama, od Bakua kroz Gruzijски energetski hub do turske luke Cayhan u razdoblju od 2004. do 2018., kroz novoizgrađene cjevovode transportirat će se 79,7 BCM nafte. Navedeni podatak ima/imat će odlučujući upliv na usmjeravanje djelovanja, kako globalne i regionalnih sila, tako i većine euroatlantskih institucija, na jačanju/stabilizaciji političke i sigurnosne situacije u Gruziji i oko nje. Promjenom stare sovjetske garniture na vlasti, izborom prozapadnog Mihaila Saakashvilia za predsjednika, na unutarnjoj političkoj situacija uočeni su znakoviti signali/napori na stabiliziranju sigurnosne situacije i ostvarivanju nacionalnog suvereniteta nad cijelom zemljom. Pokazujući odlučnost u uspostavljanju punog suvereniteta na svom nacionalnom teritoriju – rješavanje dotadašnjih neprihvatljivih odnosa s Abhazijom, gruzijsko Vijeće nacionalne sigurnosti je donijelo plan (21. svibnja 2004.) prema kojem sa uspostavom federacije daje Abhaziji široka autonomija s ciljem odvrćanja abhaskih lidera od prethodno proklamiranih težnji (međunarodno priznavanje njihove neovisnosti) te mirnom reintegracijom uspostaviti federalnu vlast u pokrajini. Prema riječima Kote Kublashvili, bivšeg zamjenika ministra pravosuđa, sve iseljene osobe, prema mirovnoj doktrini, trebaju se vratiti svojim domovima "gradually and voluntarily"¹⁴. Federalnoj vlasti u Tbilisiju ostala bi vanjska politika, obrana, naplata carinskih pristojbi i borba protiv organiziranog kriminala. Abhaziji bi imala sve attribute suverene države osim jednog - prava na neovisnost.

U izravnoj/posrednoj uspješnoj suradnji s Rusijom na mirnom rješavanju unutarnjih problema i smjene starih partijskih lidera, osiguran je "odlazak" lidera Ajarije Aslana Abashidze u Moskvu, čime su odnosi na relaciji Tbilisi-Batumi normalizirani bez nasilja.

Rusija, zemlja na raskršću između Europe "stare/nove/dviju brzina/razvijene/u razvoju", nestabilnog juga na kojem je započela "nova velika igra"

13

Black Sea basin regional profile: the security situation and the region – building opportunities, ISIS, 07/09 Sofija, 2003.

14

Jaba Devdariani, *Government using carrots and sticks in Georgia's anti-corruption drive*, www.euroasianet.org, 17. ožujka 2004.

oko dominacije nad energentima i njihovom transportu na Zapad, te regionalnih sila u usponu Kine i Indije.

Razmještanje ruskih postrojbi iz srednje Europe i baltičkih zemalja na jug prema Turskoj i Iranu bila je "tradicionalna" mjera "bliskog/preventivnog" pritiska na bivše sovjetske republike (Gruziju, Armeniju, Azerbejđan, Kazahstan i Turkmenistan) da sklope ugovor o kolektivnoj sigurnosti i vojnoj suradnji. Uspostavio je NCMD (*North Caucasus Military District* - Vojno područje sjeverni Kavkaz), projekciju svog vojnog instrumenta na crnomorsko-kaspijskoj regiji. Ruski politički i vojni establishment je prosudio da "južno/blisko susjedstvo" predstavlja kritični prostor u novoj geopolitičkoj igri čiji bi gubitak i/ili smanjenje ruskog upliva značio gubitak utrke/prednosti u dostizanju prevlasti na Kavkazu a i u kavkaskoj subregiji i srednjoj Aziji¹⁵.

Zaokret u promišljanju/metodama djelovanja Kremlja na međunarodnoj sceni je izvršen pod sinergijskim učinkom djelovanja snaga iznutra (pritisak iz gospodarstva - oligarsi) i izvana prema načelu, tko želi biti sudionik razvoja eksploatacije nafte i plina u kaspijskoj subregiji, mora postati poželjan partner koji nudi/provodi prihvatljive postupke u regiji. Znači, regionalni i svjetski igrači nisu pokazivali interes za partiju šaha s igračem koji lupanjem po ploči ruši figure i stvara nelagodu/nesigurnost "ulaganja u igru". S urušavanjem bivšeg Sovjetskog Saveza golemi broj zapadnih kompanija i "bližih" zemalja ne dopušta isključenje iz igre tražeći svoje minute za šahovskom pločom i udio u dobiti. Zapad je pokazao odlučnost u dostizanju svojih geostrateških interesa u uspostavljanju stabilnog koridora od Turske, preko kavkaskog hosta *frozen instability* (Gruzija, Armenija i Azerbejđan) do prozapadnih država srednje Azije (Kazahstan, Turkmenistan i Uzbekistan). Što ostaje Rusiji koja se nalazi na istom raskrižju bez "intervala zelenog signala na semaforu"? Kad će dobiti i koliko dugo će trajati mogući "zeleni signal" ovisi o rezultatima drugih američkih regionalnih utakmica s globalnim posljedicama (Zaljev, Latinska Amerika...). U nastojanju da osigura dominaciju u izvozu plina, prema Zapadu, u razdoblju od 1998. do 2003, uz golemu tursku političku potporu izgrađen je *Blue stream*, podvodni plinovod od Rusije do Turske.

No, za Rusiju Kaspijsko jezero ima osobitu važnost, te ga je stoga nastojala i nastoji držati pod stalnim nadzorom iz geostrateških, geopolitičkih i ekoloških interesa¹⁶.

Navedeni interesi ostvaruju se u nepovoljnim okolnostima (vojno i politički slaba). Rusija više nije u stanju/mogućnosti unipolarno razmatrati stanje u subregiji. Teško se mireći s činjenicom da područja bogata energentima, do tada pod njezinom jurisdikcijom, više nisu pod njezinim nadzorom (pozi-

15

Robert V. Barylski, "The Caspian Oil Regime: Military Dimensions", *Caspian Crossroads Magazine*, Volume 1, Issue No. 2, Spring 1995.

16

Timothy L. Thomas, "Russian National Interests and the Caspian Sea", *Perceptions*, Volume IV, Number 4, 12/99 - 02/2000, str. 75-96.

cionirana su izvan njezinog sektora), "proigravala"¹⁷ je više scenarija na "N-S" komunikaciji (Rusija i Iran) s dva cilja: onemogućiti obalnim zemljama (poglavito na "E-W" komunikaciji) raspolaganje njihovim prirodnim bogatstvima, onemogućiti ulazak zapadnih korporacija u poslove s naftom i posredno onemogućiti ulazak SAD-a "na mala vrata" u središnji euroazijski prostor.

Rusija je ipak polako prihvatila novonastale odnose u kaspijskom slučaju. Zašto? Stoga što ona treba zapadnu tehnologiju za eksploataciju kako kaspijskih/sibirskih, tako i područja njezinih glavnih pričuva energenta u Barensovu i Karelinskom moru. No, za navedeno svoju težinu ima i podatak o cijeni transporta nafte, zna se, veća razdaljina, veća krajnja cijena. Postupak pumpanja (transportiranja) jedne tone nafte iz Perzijskog zaljeva stoji dva do pet dolara, iz Sjevernog mora 10, Azerbejdžana 17, Sibira 35-45 dolara. Znači da je kaspijsko tržište dva puta jeftinije od sibirskog. Za "utjehu", s Kazahstanom je sklopila bilateralni ugovor prema kojem su podijelili morsko dno, ali ne i vodeni stupa iznad njega¹⁸.

Postoji dilema u prepoznavanju strateškog partnera. Treba li ići na istok (Kina ili Indija) ili zapad (Europa ili Amerika)? Prema mnogim pokazateljima, njezina ekonomska elita pokazuje veći interes za jug (Kina) i zapad (Europa)¹⁹. Kremlj nastoji održati dinamiku strateških odnosa sa Sjedinjenim Državama, odvojeno od odnosa s Europom, te na taj način minimalizirati štetu nastalu zbog neangažiranja/neslaganja s američkom politikom u Iraku.

Rusija namjerava stvoriti/ustrojiti strateške pričuve nafte kako bi imala upliv na stabilizaciju njezine cijene na međunarodnom tržištu. Do 2007. namjerava dostići razinu sposobnosti dostave 1,1 milijun bnd nafte na tržište SAD-a. Kako navedeno nisu samo puke jednostrane želje potvrđuju i američki visokopozicionirani izvori, prema kojima bi ruska nafta umanjila američku ovisnost od isporučitelja s Bliskog istoka, te nadomjestila nedovoljnu proizvodnju/količinu proizvedenu na Aljasci.

Iran je zajedno s Rusijom nastojao umanjiti utjecaj kako SAD-a u regiji, tako i Turske u državama s kojima ima jezičnu i kulturnu vezu (Azerbejdžan, Kazahstan, Kirgistan, Uzbekistan i Turkmenistan), te autonomaskih pokreta u susjednim zemljama kako se isti ne bi preslikali na njihove multietničke

17

Razvidno je da su sve strane (obalne države) imale svoje viđenje/tumačenje međunarodnog prava (Ženevska konvencija o teritorijalnim vodama i narednim zonama iz 1958. i Konvencija UN-a o pravu mora iz 1982.). Ruska strana je čak ponudila tumačenje 1993. da se na radi o jezeru ili moru već "specifičnoj zatvorenoj vodenoj površini". Gorkhmas Askarov, "Border Games in the Caspian Sea: Newly independent states vs. Russia and Iran Co.", *Caspian Crossroads Magazine*, Vol 4, Issue No. 2, Winter 1999.

18

Ruski predsjednik Putin je, nakon što je to učinila ruska Duma, 07. travnja 2003. potvrdio ugovor s Kazahstanom o zajedničkom iskorištavanju energetskih bogatstava u sjevernom dijelu Kaspijskog jezera koja se procjenjuju na 1-1,2 milijarde tona nafte. Nalazišta su 80 posto na teritoriju Kazahstana, a 20 posto na ruskom teritoriju. *Black Sea basin regional profile: the security situation and the region - building opportunities*, ISIS, 04/06 2003. Sofija

19

Jevgenij Verlin, "Russia, Again at the Crossroads: Fallout from the Perersburg Summit", *The National Interest*, Volume 2, Issue 16, 2004.

države. Od osamostaljenja Azerbejdžana, Iran ga je nastojao destabilizirati iz ideoloških razloga. No, postupno se subregionalni odnosi mijenjaju iz gospodarskih i sigurnosnih razloga, poglavito nakon koalicijskog djelovanja u Iraku. U Erevanu je 13. svibnja 2004. sklopljen ugovor o izgradnji 140 km dugog plinovoda²⁰. Navedeno će znakovito osiguravati Armeniji energetske neovisnosti o Rusiji, ali i istodobno narušavati njihove geopolitičke odnose. Da odnosi između Irana i Armenije ulaze u kvalitetniju razinu, potvrđuje i izjava armenskog ministra vanjskih poslova Vardana Oskanjana, na državnoj televiziji 14. svibnja 2004, da "Erevan pridaje golemi značaj iranskoj ulozi 'protuteže' u geopolitičkim i ekonomskim odnosima na Kavkazu"²¹.

Vanjski čimbenici stabilnosti

Turska nije u stanju samostalno donositi odluke i/ili izvoditi projekte za transport nafte i plina. Neplanirani rast predviđenih troškova izgradnje BTC-a na turskom djelu sa 1,4 na 2,4–2,9 milijardi američkih dolara zahtijeva preusmjeravanje tranzita na sjever. Sadašnje stanje BTC (osiguran protok od 4,6 milijuna barela dnevno po završenoj izgradnji) ne bi bilo na razini isplativosti. Pojačanje proizvodnje u kaspijskoj regiji će najvjerojatnije ne samo dopuniti potrebnu količinu (17,5 do 18,5 milijuna tona do 2005.), već će se njezin "višak" transportirati i postojećim rutama kao što su Baku–Supsa (šest milijuna tona nafte godišnje) i Baku–Novorosijsk (sedamnaest milijuna tona nafte godišnje). S druge strane, Turska, nastojeći sačuvati Bospor (u ekološkom smislu), nastoji tranzit tjesnacima smanjiti, preusmjeriti na jug. No, to je zbog rastuće energetske gladi nemoguće.

Kina – iako na prvi pogled zemljovidno udaljena od crnomorsko-kaspijske regije, predstavlja stabilnog, iskusnog igrača na šahovskoj ploči Euroazije. Prema podacima IEA (*International Energy Agency* – Međunarodna agencija za energiju) Kina je postala najveći kupac na svjetskom tržištu energenta. Zašto? Stoga što raspolaže s nedovoljnom količinom energenta potrebnim za daljnji gospodarski rast uz pučanstvo koje čini 21 posto svjetske populacije. Posjeduje 2,3 posto svjetskih pričuva nafte, 0,9 posto svjetskih pričuva plina i 11,6 posto svjetskog ugljena. U svjetskim razmjerima potrošnje nafte pretekla je Japan i sada drži drugo mjesto nakon SAD-a. Tijekom posljednjeg deset-

20

Prema ugovoru, gradnja bi započela 01. siječnja 2007, pri čemu se Armenija obavezala kupovati više od 36 milijardi prostornih metara plina na razdoblje od 20 godina. Prema projektu, postoji mogućnost da se plinovod nadalje uveže s gruzijskom transportnom mrežom prema Ukrajini. Za navedeno bi se trebalo položiti oko 550 km podvodnog cjevovoda od luke Supse u Gruziji do Feodosije na Krimu u Ukrajini. Procijenjeni trošak navedene moguće sljedeće faze izgradnje je pet milijardi dolara. Planira se ostvariti protok plina od 60 milijardi pmp godišnje (uključivši 10 milijardi pmp za Ukrajinu).

21

Sergey Blagov, *Rusija i Armenija: obšknost geopolitičkih pozicij, raznoglasja po voprosam energetiki*, www.Euroasianet.org od 23. svibnja 2004.

ljeća povećala je svoje zahtjeve za naftom za 109 posto. Prošle godine je kupila trećinu ukupne raspoložive količine nafte na svjetskom tržištu. Prema sadašnjem ritmu, za očekivati je da će se za dvadeset godina izjednačiti s današnjim američkim zahtjevima – 10 milijuna bpd²².

Sklopila je ugovor s Kazahstanom 1997. o investiranju u izgradnju naftovoda duljine 1240 km od Atasu (Kazahstan) do sjeverozapadne granice s kineskom provincijom Xinjiang (Tarim Basin). Kina je dala Kazahstanu potporu za ulazak u WTO. U sljedećem razdoblju za očekivati je logični slijed prepoznatljiv kroz globalni trend uspostave kinesko-južnoazijskog i indijsko-južnoazijskog strateškog partnerstva koje će zasigurno povećati zahtjeve za udjelom u energetske resursima, a i uplivom na globalne odnose. Svoju poziciju, kako regionalno u zemljama srednje Azije i kaspijske subregije, tako i globalno, ojačava uspostavljanjem suradnje u borbi protiv međunarodnog terorizma, razvojem visoke tehnologije, osvajanjem svemirskog prostora.

Japan je među prvima, nakon dezintegracije Sovjetskog Saveza, ušao u istraživanje energetske potencijala i njihove komercijalne isplativosti u zemljama središnje Azije i kaspijske subregije. Među najvećim projektima je svakako transport plina iz Turkmenistana do terminala na Žutom moru. No, kako je riječ o zemlji s golemim proizvodnim sposobnostima bez vlastitih energetske pričuva, u svibnju 1998. na sastanku zemalja od Japana na istoku do Portugala i Irske na Zapadu (33 države) o daljnjem razvoju "puta svile", ostvaruje prodor na Azerbejdžansko tržište. Prema ugovoru, japanske kompanije imaju pravo na 15 posto udjela u eksploataciji naftnog polja Kurdashi u Kaspijskom jezeru.²³

Sjedinjene Američke Države do pada bipolarizma nisu imale upliv na upravljanje/uporabu energetske resursa Crnomorsko-kaspijske regije, već su se koristile potencijalima starih/novih naftom bogatih područja iz sfere svog geopolitičkog utjecaja. No, postupno su ohrabrivale bivše sovjetske republike da iziđu iz "ruske sjene"²⁴. Energija sve više ima upliva na održavanje/raskid dotadašnjih bilateralnih i multilateralnih odnosa. Prema procjenama energetske pričuva kaspijska subregija ima približno dvjesto puta manje količine od pričuva u Zaljevu. Ako je tako, a jest, postavlja se pitanje zašto su te pričuve bitne za SAD/Zapad? Neki od razloga su: Amerika dopunjava/ne troši nacionalne pričuve energenta, zadnje "nenačete" svjetske pričuve nafte, smanjivanje ovisnosti o uvozu nafte iz zemalja Srednjeg istoka, pogoršanje odnosa sa Saudijskom Arabijom, zauzimanje pozicija za nadzor središnjeg prostora Euroazije "putem svile", jačanje sigurnosti i stabilnosti zemalja regije uz

22

Nikolas K. Gvosdev, "At the Intersection of Energy and Foreign Policies", *The National Interest, Special Energy Supplement*, Volume 2, Issue 49, 17. prosinca 2003.

23

David Nissman, "Azerbaijan and Japan: New Allies?", *Caspian Crossroads Magazine*, Volume 3, Issue No. 3, Winter 1998.

24

Nikolas K. Gvosdev, "Advice and Responsibility", *The National Interest*, Volume 2, Issue 47, 2003.

osiguravanje dotoka energenta smanjuje razinu izbijanja/upliva/opstojnosti međuetničkih sukoba i djelovanja međunarodnih terorističkih organizacija, nadzor tokova energenta iz regije posredno ostvaruje nadzor nad zemljama stare/nove Europe i Japana, osjetno se smanjuje ruski monopol na izvoz energenta iz regije, posredno se usmjerava Rusiju na veću suradnju u antiterorističkoj koaliciji, te nametanje Rusiji skupljeg, manje isplativijeg smjera izvoza energenta – Daleki istok.

Američki se odnos poboljšava u odnosu na Uzbekistan, Kirgistan i Tadžikistan (povećanje pomoći kao rezultat njihove potpore američkim operacijama u Afganistanu), kao refleks nepovoljnog razvoja situacije u Iraku, važnosti pričuva energenta u crnomorsko-kaspijskoj regiji, važnosti energetskog E-W koridora i potvrđene spremnosti zemalja "Nove Europe" da prate američko preventivno djelovanje "na terenu". Održavajući partnerske odnose s Rusijom poradi osiguranja energenta za zemlje "Stare Europe" i zajedničkog djelovanja protiv međunarodnog terorizma, za američku administraciju sve se više uočava interakcija između dva imperativa - održati svijet "sigurnim" i "snažnim". Navedeno će u godinama koje dolaze biti glavna preokupacija američkih vanjskih policymakera.

NATO savez i njegovi dužnosnici Globalnim Balkanom dobili su novi izazov kojem je potrebno odgovoriti implementacijom/primjenom novih sadržaja/rješenja ponajprije na tri područja, a to su: antiterorizam (obrambene mjere za smanjenje ranjivosti od napada), protuterorizam (ofenzivna djelovanja zbog sprečavanja terorističkih aktivnosti; preventivne operacije) i upravljanje posljedicama (*consequence management* – mjere potpore civilnim vlastima u procesu stabilizacije okoliša nakon terorističkog napada). Prijemom novih zemalja iz crnomorsko-kaspijske regije u savez (ožujak 2004.), znakovito je poboljšana geopolitička i geostrateška pozicija s područjima "zamrznute stabilnosti/sigurnosti".

Radi veće prepoznatljivosti/prihvaćenosti od strane subregionalnog "civilnog društva" značajna je provedba projekta *The Virtual Silk Highway*. Projekt uključuje izgradnju važnih nacionalnih infrastruktura kako bi se pomoglo mnogim osobama u kvalitetnijem istraživačkom radu na novim temeljima s modernim informatičkim mrežama. Izazov je pridruživanje/umrežavanje znanstvenika više država/znanstvenih područja središnje Azije i južnog Kavkaza.

EU i Ruska Federacija su nakon dugog razdoblja međusobnog nepovjerenja započele novu fazu svojih odnosa. EU je procijenila da nije uputno ostaviti Rusiju postrani, izolirano, uzimajući u obzir njezinu veličinu, geostrateški položaj, veličinu stanovništva i prirodna bogatstva, te donosi *The European Union's Common Strategy for Rusija (Zajednička strategija za Rusiju)*. Zašto se Rusija "zagrijala" za Zapad? Gubitkom Ukrajine i Baltičkih zemalja, ostavljena je bez izravnog pristupa na relativno topla mora, tj. luke. EU bi odgovaralo da euro bude obračunska valuta ruskih energenta (što je nemoguće u slučaju nafte, jer se ona na naftnom tržištu obračunava u dolarima). Ruski predsjednik stavlja pod kontrolu naftni biznis. Ma koliko on to pravdao

(uvođenjem reda u poštivanje zakona i plaćanjem poreza - jaka država, uspostavom slobodnog tržišta, privatizacijom i slobodom stranog ulaganja), nije naišao na očekivanu potporu Zapada. Smatra se da bi većom suradnjom i zajedničkim EU-ruskim akcijama Moskva lakše prebrodila otvorene krize i nesuglasice koje ima sa zemljama energetske huba²⁵. Misiju EU u zemljama energetske huba može se prikazati kroz njezine zadaće: pomoć zemljama u provođenju političkih i gospodarskih reformi, pomoć u prevenciji konflikta, poticanje povratka izbjeglica u njihove domove, konstruktivna pomoć u pregovaranju sa susjednim zemljama, davanje potpore subregionalnoj suradnji, te osiguranje koordinacije i učinkovitost djelovanja EU.

Jedan od regionalnih okvira za suradnju je zasigurno *Gospodarska suradnja crnomorskih zemalja* - (*Black Sea Economic Cooperation*, BSEC). Nastala je na završnim principima Helsinškog završnog akta, dokumentima Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji te inicijativi Turske (25. lipnja 1992.). Članice su jedanaest zemalja regije: Albanija, Armenija, Azerbejdžan, Bugarska, Gruzija, Grčka, Moldavija, Rumunjska, Rusija, Turska i Ukrajina. U statusu promatrača forume prate: Austrija, Egipat, Izrael, Italija, Poljska, Slovačka i Tunis.

Suradnju s međunarodnim (EU, WTO, UN/ECE, UNIDO) i regionalnim organizacijama (SECI, CEI, europska inicijativa kroz "Rayamont proces"), a suradnja se odvija na područjima trgovine, investicija, transporta, komunikacije i energije, turizma, okoliša, znanosti i istraživanja. Uz praktične (ekonomske) rezultate male zamjetljivosti može se zaključiti da organizacija ponajprije ima političku i sigurnosnu regionalnu dimenziju. Navedeno se ističe u Deklaraciji summita, prema kojoj će BSEC Crno more transformirati u more mira, stabilnosti i prosperiteta jačajući prijateljske i dobrosusjedne odnose.

Za promicanja multilateralnih projekata i izgradnju regionalne sigurnosti i razvoja gospodarstva Gruzija, Ukrajina, Uzbekistan, Azerbejdžan i Moldova udružile su se u skupinu pod nazivom GUUAM.

U odnosu na druge organizacije, članstvo je raznoliko. Primjerice, u NATO savezu su Turska, Rumunjska i Bugarska, u Pfp programu preostalih sedam članica, a posebno definirane odnose s NATO-om imaju Rusija i Ukrajina. Sve zemlje članice su EAPC, Grčka je u EU, a Rumunjska i Bugarska su pridružene članice EU. Turska je u carinskoj uniji s EU, a PCAs - ugovor s EU imaju Rusija, Ukrajina, Moldova, Gruzija, Armenija i Azerbejdžan. Grčka je članica WEU, čiji je pridruženi član Turska, pridruženi partneri su Rumunjska i Bugarska, dijalog je ostvaren s Rusijom i Ukrajinom.

25

L. Čehulić, "Uspostava novih odnosa EU i Rusije", *Međunarodne studije*, Vol 1, 2001.

Zaključak

Porastom zahtjeva razvijenih zemalja za energentima, otvaranjem tržišta istočne Europe i središnje Azije (novi put svile), te ugroženošću mogućim ruskim ulaskom u vakuum kaspijske subregije (padom bipolarizma), ukazala se potreba za redefiniranjem uloga u strateškoj međuovisnosti. Uz dosadašnje međunarodne subjekte/države, sve više svoje mjesto za pregovaračkim stolom traže/dobivaju nacionalne i višenacionalne kompanije, te EU i NATO.

Politički i ekonomski interesi uz napore na jačanju stabilnosti i sigurnosti regije bi zasigurno dobili svoje dugoročno pozitivno značenje kada Zapad možebitno ne bi bio zainteresiran samo za izgradnju infrastrukture za transport energenta iz kaspijske subregije, preko Crnog mora i Turske prema zapadnoj Europi i Sjedinjenim Američkim Državama. Podizanjem životnog standarda u subregiji, izobrazbom, transformacijom slabih država u stabilne zemlje demokracije s lokalno izabranom vlašću (ne nametnutom, dovedenom sa strane), razlikovanjem ranjivosti (nacionalne manjine, islam) od prijetnje (terorizam/islamski fundamentalizam), Zapad bi dobio ne samo tržište, već i dostojnoga stabilnog ekonomskog partnera, te stabilnog susjeda koji ne bi bio inicijator sigurnosnog "domino učinka" izbijanja/širenja kriza prema "staroj" Europi. Faktori koji će jačati izgradnju regionalne stabilnosti i sigurnosti su: učinkovita uporaba/iskorištavanje energenta, rast trgovinskih odnosa i povećanje učinkovitosti BSEC-a, razvoj privatnog sektora, angažiranje nacionalnih/državnih institucija u regionalnu suradnju, poboljšanje edukacijskih, kulturnih i znanstvenih odnosa među zemljama regije, mirotvorni/prijateljski i stabilni bilateralni odnosi uz jačanje linka na relaciji višenacionalnog dogovaranja u suradnji s euroatlantskim institucijama.

U sljedećem razdoblju se povećava vjerojatnost da će na međunarodnom tržištu energenta dosadašnje specijalne odnose SAD-a i Saudijske Arabije zamijeniti "naftna osovina" između Washingtona i Moskve, iako bi dobitna kombinacija bila "naftni trokut" između Washingtona, Moskve i Riyada koji bi s vremenom obuhvatio Irak i Kanadu.

Kritično područje u novoj Velikoj igri su zasigurno zemlje energetskeg huba (Azerbejdžan, Gruzija i Armeija) i srednje Azije (Kazahstana, Turkmenistana i Uzbekistana) čija stabilnost/sigurnost, prozapadni sekularizam, osigurava izvoz/protok energenta "E-W" koridorom, ali i uvoz demokracije, stabilnosti i investicija što novonastale države zauvijek izvlači iz "ruske sjene". No, dobit za Zapad je još veća. Osporavanjem dotadašnjeg ruskog monopola nad "zadnjim nenačetim energetskeg pričuvama", smanjuje se mogućnost "ucjenjivanja isporukom/cijenom barela nafte" od zemalja OPEC-a, te smirenije prati stanje u zemljama Latinske Amerike (Meksiko, Venezuela, Kolumbija - glavni opskrbljivači energentima za SAD).

Na novu, značajniju ulogu Rusije u regiji upliv dolazi iz dva paralelna smjera. Jedan proizlazi iz ruske suradnje u borbi protiv terorizma te prihvaćanja činjenica da sama nije u stanju ni održavati stabilnost u regiji, niti

osigurati isplativu dostavu energenta preko Dalekog istoka na svjetsko tržište. Drugi, iz rastuće/nezaobilazne uloge SAD-a i NATO-a u regiji.

Regionalna sigurnost/stabilnost se ne može promatrati/zaključivati na izdvojenom promatranju jedne zemlje bez njezine interakcije sa cijelom regijom i vanjskim čimbenicima sigurnosti. Stabilnost regije izravno će ovisiti o dostignutoj razini sinergije odnosa Rusija-NATO/EU, Rusija-Turska, EU-Turska, SAD-Rusija/Turska i Rusija-Kina-SAD, a ovisit će i o budućoj ulozi SAD-a – globalna sila i/ili lider s učinkovitom diplomacijom i sposobnošću projekcije vojnog instrumenta s javno prepoznatljivom vizijom - "što nakon vojne pobjede"?

Literatura

- Askarov Gorkhmas, "Border games in the Caspian Sea: Newly independent states vs. Russia and Iran Co", *Caspian Crossroads Magazine*, Vol 4, Issue 2, zima 1999.
- Barylski V. Robert, "The Caspian Oil Regime: Military Dimensions", *Caspian Crossroads Magazine*, Volume 1, Issue No. 2, proljeće 1995.
- Black Sea basin regional profile: the security situation and the region – building opportunities*, ISIS, 04/06, 07/09 2003, Sofija
- Blagov Sergey, *Rusija i Armenija: obšknost geopolitičkih pozicij, raznoglasja po voprosam energetiki*, od 23. svibnja 2003.
- Blue stream natural gas pipeline*, Russia/Turkey, www.offshore-technology.com/projects od 12. svibnja 2004.
- Brzezinski Zbigniew, "La Grande Scacchiera", 1998, Milano
- Cohen Ariel, *The "New Game": Pipeline Politics in Euroasia*, 1996, [//ourworld.compu-serve.com/homepages/usazerb/213.htm](http://ourworld.compu-serve.com/homepages/usazerb/213.htm), od 23. svibnja 2004.
- Cordesman H. Anthony, *Geopolitics and Energy, key trends: 2000 – 2020*, CSIS, 07/2002.
- Country Commercial Guide Azerbaijan 2004*, U.S.DoCTIC, 2004.
- Country Commercial Guide Azerbaijan 2004*, U.S.DoCTIC, 2004.
- Čehulić Lidija, "Uspostava novih odnosa EU i Rusije", *Međunarodne studije*, Vol 1, 2001.
- Devdariani Jaba, *Government using carrots and sticks in Georgia's anti-corruption drive*, od 17. ožujka 2004.
- Gvosdev K. Nikolas, "Advice and Responsibility", *The National Interest*, Volume 2, Issue 47, 2003., <http://www.inthenationalinterest.com>
- Gvosdev K. Nikolas, "At the Intersection of Energy and Foreign Policies", *The National Interest, Special Energy Supplement*, Volume 2, Issue 49, 2003, <http://www.inthenationalinterest.com>
- Kohlhaas A. Charles, "Pipedreams: Khodorkovsky vs. Putin", *The National Interest*, Volume 2, Issue 45, studeni 2003, <http://www.inthenationalinterest.com>

Kohlhaas Charles, "Energetic Markets: Oil and Gas Will Swing Again", *The National Interest, Special Energy Supplement*, Winter 2003/04, <http://www.inthenational-interest.com>

McKeeby David, "Crude business: Corruption and Caspian Oil", CSIS, *Caspian Energy Update*, 31. kolovoza 2000.

Nissman David, "Azerbaijan and Japan: New Allies?", *Caspian Crossroads Magazine*, Volume 3, Issue No. 3, zima 1998.

Thomas L. Timothy, "Russian National Interests and the Caspian Sea", *Perceptions, Volume IV*, Number 4, 12/99 – 02/2000.

USAID/Caucasus –Georgia Country Strategy FY 2004–2008.

USAID/Caucasus –Georgia Country Strategy FY 2004–2008.

Summary

With the disintegration of the former Soviet Union the vacuum of power in the new formed south states of the Black Sea-Caspian region has been created. The Russian monopoly over "the last untouched" energy potentials is being routed by international oil companies under western patronage.

The USA trying to secure a permanent supply of a long-awaited quantity of energy, encourages the newly formed countries of the Euroasian Balkans to come out of the "Russian shadow" and to become producers/guards of the oil fields and energy corridors.

Antiterrorist activities on a global level, the complexity of the situation in Iraq and lowered confidence in Saudi Arabia after September 11 are additional factors of influence on the strengthening Washington/Moscow relations. The newly created E-W corridor becomes, at the same time, the W-E American corridor for the creation of diplomatic, economic and of last resort military instruments in the Central region of the European chess board. The outcomes of the Bush administration's policies in Iraq and Georgia will determine the future role of the USA as the only remaining global force.